

Костянтин С. Жадько¹, Олена А. Паршина², Наталія О. Небаба³,
Роман О. Романов⁴, Георгій К. Зінченко⁵

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проведено систематизацію підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств (ЕБП), визначено її ключові складові, показники та методи оцінки. Варіювання складових ЕБП свідчить про багатовимірність цього явища та потребу у створенні комплексного підходу до його оцінки. Розглянуто концепції, що охоплюють фінансову, інформаційну, кадрову, виробничу та управлінську безпеку. Окреслено основні підходи до оцінювання рівня ЕБП: функціональний, фінансовий та системний, які враховують кількісні та якісні аспекти захищеності підприємств від загроз. Здійснено аналіз основних аспектів існуючих методик оцінювання ЕБП, зокрема їхньої фрагментарності, суб'єктивності та обмеженості. Виявлено, що більшість підходів фокусується на окремих аспектах безпеки, що може призводити до недооцінки системних ризиків. Визначено ключові загрози, які суттєво впливають на ЕБП. Подальші дослідження в цій сфері мають бути спрямовані на розробку нової концепції складових ЕБП, що дозволить розробити ефективніші методи управління відповідною безпекою. Обґрунтовано необхідність розробки уніфікованої методики оцінювання ЕБП, що поєднуватиме різні наукові підходи та враховуватиме специфіку діяльності підприємств. Визначено окремі індикатори ЕБП з використанням нормативних та порогових значень, напрями вдосконалення підходів до оцінювання та управління ЕБП, що сприятимуть підвищенню їх стійкості та конкурентоспроможності у динамічному економічному середовищі.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, фінансова безпека, показники, коефіцієнти, стійкість, складові економічної безпеки, методи оцінювання.

Табл. 1. Літ. 12.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-286-242-248

Kostiantyn S. Zhadko, Olena A. Parshyna, Natalia A. Nebaba,
Roman O. Romanov, Heorhii K. Zinchenko

MAIN DIRECTIONS OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY ASSESSMENT

The article systematizes approaches to assessing the economic security of enterprises (ESE), identifies its key components, indicators, and assessment methods. The variation in the components of ESE indicates the multidimensionality of this phenomenon and the need to create a comprehensive approach to its assessment. The concepts covering financial, information, personnel, production, and management security are considered. The main approaches to assessing the level of ESE are outlined: functional, financial, and systemic, which take into account both quantitative and qualitative aspects of enterprise protection from threats. The main aspects of existing ESE assessment methods are analyzed, in particular their fragmentation, subjectivity, and limitations. It is found that most approaches focus on individual aspects of security, which can lead to an underestimation of systemic risks. The key threats that significantly affect ESE are identified. Further research in this area should be aimed at developing a new concept of ESE components, which will

¹ University of Customs and Finance. Ukraine.

² University of Customs and Finance. Ukraine.

³ Dnipro National University named after Oles Honchar. Ukraine.

⁴ University of Customs and Finance. Ukraine.

⁵ University of Customs and Finance. Ukraine.

allow developing more effective methods of managing the corresponding safety. The need to develop a unified methodology for assessing ESE is substantiated, which will combine various scientific approaches and take into account the specifics of enterprise activities. Separate ESE indicators are determined using regulatory and threshold values, and directions for improving approaches to assessing and managing ESE are identified, which will contribute to increasing their sustainability and competitiveness in a dynamic economic environment.

Keywords: economic security, enterprise, financial security, indicators, coefficients, stability, components of economic security, assessment methods.

Peer-reviewed, approved and placed: 20.04.2025.

Постановка проблеми. Сучасні підприємства функціонують у динамічному економічному середовищі, що характеризується постійними викликами, зокрема глобалізацією, посиленням конкурентного тиску, цифровізацією бізнес-процесів та зростанням економічних ризиків. В умовах таких змін важливим завданням стає забезпечення ЕБП, яка є ключовим фактором його стійкості та здатності протистояти загрозам. Водночас, оцінювання рівня ЕБП залишається складним багатовимірним процесом, який потребує врахування різних підходів. Підходи до оцінювання ЕБП є доволі різноманітними. Основною проблемою є відсутність єдиної методики оцінювання ЕБП. Більшість існуючих підходів досліджують окремі аспекти безпеки, що призводить до фрагментарного аналізу і не дозволяє отримати комплексну картину загроз та їхнього впливу. Крім того, оцінювання ЕБП зазвичай має суб'єктивний характер, оскільки воно залежить не лише від кількісних показників, а й від якісних факторів.

Додатковим викликом є вплив сучасних технологій та цифрових ризиків на ЕБП. Зростання кіберзагроз, посилення вимог до захисту конфіденційної інформації та потреба в адаптації до стрімких змін у бізнес-середовищі зумовлює появу нових ризиків, які потребують врахування в методах оцінювання безпеки. Разом із тим, впровадження цифрових технологій та автоматизованих аналітичних систем відкриває нові можливості для підвищення ефективності оцінки ЕБП.

Існує потреба у розробці уніфікованої методики оцінювання ЕБП, яка б враховувала комплексний підхід до аналізу ризиків, використання сучасних інструментів моніторингу та оцінки загроз тощо. Інтеграція різних наукових підходів дозволить не лише забезпечити своєчасне реагування на загрози, але й підвищити конкурентоспроможність підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні науковці досліджують проблему оцінювання ЕБП, пропонуючи різні методологічні підходи до її визначення та аналізу.

Науковці розглядають методики оцінювання рівня ЕБП та ефективність механізмів захисту від ризиків [1;2]. Водночас окремі науковці акцентують увагу на оцінюванні ризиків у різних видах діяльності підприємства, зокрема постачальницька, виробнича та управлінська. Вони наголошують на важливості врахування людського фактору та інформаційної безпеки як ключових складових загальної ЕБП [3;4;5]. Науковці пропонують інтегрований підхід до аналізу системи ЕБП, який включає дослідження

механізмів управління ризиками, рівня захищеності підприємства від загроз та ефективності стратегічного управління [3;4].

Відсутність єдиного підходу до оцінювання ЕБП зумовлює необхідність подальших розробок, спрямованих на створення уніфікованого підходу. Розробка уніфікованого підходу до оцінювання ЕБП, що враховуватиме сучасні виклики, сприятиме підвищенню стійкості підприємств, їхньої конкурентоспроможності та ефективному управлінню ризиками.

Метою дослідження є систематизація підходів до оцінювання ЕБП, визначення її ключових складових, показників та методів оцінки.

Основні результати дослідження. У сфері ЕБП одним із ключових аспектів є оцінювання рівня його захищеності від різноманітних загроз. Враховуючи багатогранність ЕБП, різні дослідники виокремлюють різні об'єкти оцінювання. Згідно з підходами наведеними у праці [1], основна увага зосереджується на загрозах та ризиках, які можуть впливати на фінансову складову ЕБП. А саме, досліджуються питання поточного рівня забезпечення фінансової безпеки, а також ефективність механізмів запобігання можливим негативним впливам. Важливим аспектом виступає рівень інтегральної ЕБП, це дозволяє оцінити його стійкість до можливих ризиків. Окремі науковці [2] звертають увагу на різні види діяльності підприємства, які можуть зазнавати ризиків. Серед них виокремлюють виробничу, постачальницьку, управлінську та інші сфери. Важливим об'єктом оцінювання є також персонал підприємства, його структурні підрозділи, партнери та інші суб'єкти, які мають доступ до конфіденційної інформації. Це пояснюється тим, що порушення безпеки інформації може спричинити суттєві фінансові та репутаційні ризики для підприємства. В.Воропай [3] пропонує оцінювати систему ЕБП загалом, включаючи стан та рівень її забезпечення. Це дозволяє отримати комплексне уявлення про стійкість підприємства та ефективність застосовуваних механізмів управління ризиками. О.Ляшенко [4] зауважує на ефективності управління ЕБП. У цьому сенсі оцінювання ЕБП зосереджується на аналізі діяльності керівництва, системи внутрішнього контролю та механізмів реагування на потенційні загрози. Важливою складовою є взаємодія підприємства з різними групами стейкхолдерів, що впливає на загальний рівень його економічної безпеки. Згідно з окремим підходом [5], оцінюванню підлягає ефективність діяльності внутрішніх підрозділів підприємства та їх роль у підтриманні загального рівня ЕБП. Це передбачає аналіз внутрішньої політики підприємства щодо управління ризиками, а також оцінку механізмів забезпечення безпеки на рівні окремих функціональних підрозділів.

У підсумку, оцінювання ЕБП є складним багатогранним процесом.

Попри наявність різноманітних підходів до оцінювання ЕБП, поки відсутня універсальна методика, яка могла б забезпечити комплексний аналіз усіх можливих загроз та ризиків. Більшість досліджень зосереджується на окремих аспектах безпеки, таких як фінансова, інформаційна або кадрова, що може призводити до недооцінки системних ризиків. Ще однією проблемою є суб'єктивність оцінювання, адже рівень ЕБП залежить не лише від кількісних показників, але й від якісних факторів, таких як стратегічні рішення керівництва, ступінь довіри до партнерів та загальна стійкість бізнес-моделі підприємства.

Також слід зазначити, що в сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації нові виклики (кіберзагрози, зміни регуляторного середовища тощо), можуть значно впливати на безпеку підприємства. Тому необхідним є подальший розвиток підходів до оцінювання ЕБП, які б враховували сучасні ризики та методи їх мінімізації. Понятійний апарат теорії оцінювання ЕБП представлений у систематизованому вигляді, що дозволяє виділити ключові концепції, які використовуються для аналізу цього складного феномену. Основними категоріями, що визначають підходи до оцінки ЕБП, є порогові та нормативні значення, індикатори та показники такої безпеки та функціональні складові.

Порогові та нормативні значення розглядаються як граничні величини, недотримання яких може спричинити негативні тенденції у функціонуванні підприємства. У контексті підприємств порогові та нормативні значення можуть включати рівень ліквідності, співвідношення боргового навантаження, показники рентабельності, мінімально допустимий рівень власного капіталу тощо. Недотримання цих величин може сигналізувати про необхідність термінових управлінських рішень, спрямованих на стабілізацію фінансового стану.

Індикатори та показники ЕБП є кількісними величинами, які дають змогу здійснювати моніторинг рівня безпеки. Дослідники [1] визначають їх як показники, що відображають економічний стан та є основою для аналітичних висновків. Додатково наголошується, що ці показники можуть відображати як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на ЕБП. Ефективність використання індикаторів та показників ЕБП залежить від їхньої релевантності до специфіки підприємства або галузі.

Розглянемо показники комплексного оцінювання ЕБП (табл. 1).

Таблиця 1. Основні показники комплексного оцінювання ЕБП, авторська розробка

Показники	Опис	Метод оцінювання	Нормативне значення	Оцінювання рівня ЕБП
Фінансова стабільність	Аналіз фінансової стійкості підприємства	Коефіцієнт автономії	≥ 0.5	Високий/Середній/Низький
Рентабельність	Показники ефективності діяльності	Розрахунок за формулою: прибуток/витрати	$\geq 20\%$	Відмінний/Добрий/Низький
Платоспроможність	Здатність підприємства виконувати фінансові зобов'язання	Коефіцієнт поточної ліквідності	≥ 1.0	Високий/Низький
Захист від ризиків	Рівень управління ризиками	Індикатор ризиків	Залежить від галузевих норм	Ефективний/Не ефективний
Інноваційна спроможність	Здатність впроваджувати нові технології та методи	Аналіз інвестицій в поточну діяльність	Не менше 10% загального бюджету	Сильний/Слабкий
Конкурентоспроможність	Конкурентна позиція на ринку	Маркетинговий аналіз	У верхньому 25% ринку	Високий/Середній/Низький

Функціональна складова ЕБП визначається науковцями [6] як сукупність базових напрямків її забезпечення, що відрізняються між собою за змістом. Це означає, що кожен напрямок ЕБП має свої особливості та методи оцінки. Наприклад, фінансова безпека базується на аналізі фінансових показників, а інформаційна безпека — на механізмах захисту даних та інтелектуальної власності. Ця концепція дозволяє розглядати ЕБП як багатовимірну систему, в якій різні аспекти взаємопов'язані. Відповідно, оцінка ЕБП має бути комплексною та враховувати всі ключові складові, оскільки ігнорування навіть одного з напрямів може призвести до загроз для всієї системи.

Аналіз понятійного апарату та показників оцінювання ЕБП свідчить про складність цього явища. Кожен з розглянутих показників має практичну значущість у формуванні системи управління ризиками та розробці механізмів реагування на загрози. Слід зазначити, що нормативні значення показників оцінювання не завжди можна визначити чітко через специфіку окремих підприємств. Так у табл. 1, наведено середні нормативні значення показників оцінки ЕБП. Індикатори та показники ЕБП можуть бути неточними через складність збору та обробки даних, а функціональні складові потребують постійної адаптації до змін у середовищі діяльності підприємств.

Для підвищення ефективності оцінювання ЕБП необхідно розробити більш уніфіковані методики, які враховуватимуть специфіку підприємств та можливість застосування сучасних цифрових технологій для моніторингу загроз. Такий підхід дозволить не лише покращити управління ризиками, а й підвищити загальну стійкість економічних суб'єктів до потенційних викликів.

Аналіз варіювання показників ЕБП свідчить про значну розбіжність у підходах до визначення її основних елементів. Дослідження, представлене у табл. 1, систематизує роботи різних авторів, які виділяють різну кількість показників оцінювання ЕБП.

Окремі науковці [1] розглядають фінансові складові ЕБП, їх роль у підтримці його стійкості та вплив можливих загроз на фінансову стабільність. О. Бондаренко [7] включає у дослідження ресурсно-технічний фактор, що відображає рівень забезпеченості підприємства необхідними ресурсами для ефективного функціонування. Д. Мацеха [8] акцентує увагу на техніко-технологічному аспекті ЕБП, досліджуючи роль інновацій та технологій у його стійкому розвитку. Т. Муренко [9] досліджує виробничу безпеку, пов'язану з ефективністю виробничих процесів та їх стійкістю до зовнішніх загроз. Науковці [10] аналізують кадрову безпеку, зокрема її кадрово-інтелектуальний аспект, що включає підготовку персоналу та розвиток людських ресурсів. Науковці [11] досліджують екологічну складову ЕБП, наголошуючи на важливості екологічного менеджменту та стратегії сталого розвитку. Науковці [12] роблять акцент на політико-правовій безпеці, яка включає аналіз впливу законодавчих змін, регуляторної політики та державного контролю.

Відмінності у визначенні показників та функціональних складових ЕБП вказують на те, що науковці застосовують різні методологічні та методичні підходи. Незважаючи на різницю у поглядах, фінансова безпека є найбільш універсальним показником, що підтверджує її фундаментальну роль у стійкості підприємства. У сучасних умовах особливу увагу слід приділити

інформаційній безпеці, яка наразі представлена лише в обмеженій кількості досліджень. Збільшення кіберзагроз потребує перегляду підходів до забезпечення захисту даних та розширення категорії ЕБП за рахунок цифрових ризиків.

Подальші дослідження в цій сфері мають бути спрямовані на створення уніфікованої концепції складових ЕБП, що дозволить розробити ефективніші методи управління нею. Варіювання складових ЕБП свідчить про багатовимірність цього явища та потребу у створенні комплексного підходу до його оцінки.

Висновки. ЕБП оцінюється за різними індикаторами та показниками, які мають різні порогові та нормативні значення. Виділено три основні напрями оцінювання ЕБП, а саме: фінансовий підхід, який акцентує увагу на фінансових показниках, таких як ліквідність, рентабельність, рівень капіталу тощо; функціональний підхід, що передбачає аналіз ЕБП як комплексної системи, до якої входять управління персоналом, внутрішній контроль, інформаційна безпека та інші складові; системний підхід, який зосереджується на інтегрованій оцінці всіх аспектів діяльності підприємства та його стійкості до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Відсутня єдина методика оцінювання ЕБП, що ускладнює практичне застосування результатів досліджень. Сучасні виклики (кіберзагрози, глобалізація та зміни у регуляторному середовищі тощо) вимагають оновлення підходів до оцінювання ЕБП. Важливо наголосити на необхідності інтеграції існуючих підходів у єдину методологічну та методичну основу, що дозволить більш комплексно оцінювати рівень ЕБП. Необхідним виступає створення уніфікованих підходів до аналізу рівня ЕБП з урахуванням особливостей окремих секторів економіки, удосконалення систем моніторингу ризиків із використанням цифрових технологій, дослідження наслідків глобальних криз.

1. Андрушків Б. М., Малюта Л. Я., Паляниця В. А. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство : монографія. Тернопіль : Вид. Терно-граф, 2008. 424 с.

2. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка : колективна монографія / за заг. ред. В. К. Васенка. Вид-во ТОВ «Маклаут». Черкаси, 2010. 367 с.

3. Воропай В. А. Аналіз методичних підходів оцінки стану і рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємства. Культура народів Причорномор'я, 2013. № 257. С. 190–195.

4. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. 2-ге вид., перероб. Київ : НІСД, 2015. 348 с.

5. Момот Т. В., Філатова І. О., Конопліна О. О. Стейкхолдер-орієнтований підхід до забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств: теоретико-методичні засади впровадження. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 8. С. 36–44.

6. Квасній Л. Г., Щербан О. Я. Дослідження функціональних складових економічної безпеки підприємств сфери туристичних послуг. Сталій розвиток економіки. 2015. № 4 (29). С. 76–80.

7. Бондаренко О. М. Формування комплексної системи показників для оцінки рівня економічної безпеки авіакомпанії. Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. праць. 2003. Вип. 5. С. 155–160.

8. Мацеха Д. С. Економічна безпека підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 1 (48). С. 128–133.

9. Муренко Т. О. Взаємозв'язок оціночних показників економічної безпеки підприємств залізничного транспорту. Економічний аналіз: зб. наук. праць, 2015. Т. 19. № 2. С. 103–108.

10. Нусінов В. Я., Астаф'єва К. О., Нусінова О. В. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства на всіх етапах розвитку : монографія. Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д.О. 2015. 185 с.
11. Ткачук В. І., Прокопчук О. А., Яремова М. І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств : монографія. Житомир : Видавництво «Волинь», 2013. 276 с.
12. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління : монографія / С.В. Філіппова, Л.О. Волощук, С.О. Черкасова / за заг. ред. С. В. Філіппової. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2015. 196 с.

1. Andrushkiv B. M., Malyuta L. Ya., Palyanytsya V. A. (2008). Ekonomichna ta maynova bezpeka pidpryyemstva i pidpryyemnystva. Antyrejderstvo : monohrafiya [Economic and property security of the enterprise and business. Anti-raiding: monograph]. Ternopil: Vyd. Terno-hraf, 424 p.

2. Ekonomichna bezpeka derzhavy, sub'yektiv hospodaryuvannya ta tin'ova ekonomika : kolektyvna monohrafiya / za zah. red. V. K. Vasenka. [Economic security of the state, economic entities and the shadow economy: collective monograph / edited by V. K. Vasenko] (2010). Vyd-vo TOV «Maklout». Cherkasy, 367 p.

3. Voropay V. A. (2013). Analiz metodychnykh pidkhodiv otsinky stanu i rivnya zabezpechennya systemy ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Analysis of methodological approaches to assessing the state and level of ensuring the economic security system of an enterprise]. Kultura narodiv Prychornomorya, No. 257, pp. 190–195.

4. Lyashenko O. M. (2015). Kontseptualizatsiya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva : monohrafiya. 2-he vyd., pererob [Conceptualization of the management of economic security of an enterprise: monograph. 2nd ed., revised]. Kyiv : NISD, 348 p.

5. Momot T. V., Filatova I. O., Konoplina O. O. (2015). Steykhholderoriyentovanyy pidkhid do zabezpechennya finansovo-ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv: teoretyko-metodychni zasady vprovadzhennya [Stakeholder-oriented approach to ensuring financial and economic security of enterprises: theoretical and methodological principles of implementation]. Aktual'ni problemy ekonomiky, No. 8, pp. 36–44.

6. Kvasniy L. H., Shcherban O. Ya. (2015). Doslidzhennya funktsionalnykh skladovykh ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv sfery turystychnykh posluh [Research on the functional components of economic security of enterprises in the field of tourism services]. Staly rozvytok ekonomiky, vol. 4 (29), pp. 76–80.

7. Bondarenko O. M. (2003). Formuvannya kompleksnoyi systemy pokaznykiv dlya otsinky rivnya ekonomichnoyi bezpeky aviakompaniyi [Formation of a comprehensive system of indicators for assessing the level of economic security of an airline]. Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi: zb. nauk. prats', vol. 5, pp. 155–160.

8. Matsekha D. S. (2013). Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva [Economic security of the enterprise]. Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen', vol. 1 (48), pp. 128–133.

9. Murenko T. O. (2015). Vzayemozv'yazok otsinovykh pokaznykiv ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv zaliznychnoho transportu [The relationship between the estimated indicators of economic security of railway transport enterprises]. Ekonomichnyy analiz: zb. nauk. prats', vol. 19, No. 2, pp. 103–108.

10. Nusinov V. Ya., Astaf'yeva K. O., Nusinova O. V. (2015). Otsinka rivnya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva na vsikh etapakh rozvytku : monohrafiya [Assessment of the level of economic security of an enterprise at all stages of development: monograph]. Kryvyi Rih : FOP Chernyavsky D.O., 187 p.

11. Tkachuk V. I., Prokopchuk O. A., Yareмова M. I. (2013). Ekonomichna bezpeka ta stiykist sil'skohospodarskykh pidpryyemstv : monohrafiya [Economic security and stability of agricultural enterprises: monograph]. Zhytomyr : Vydavnytstvo «Volyn'», 276 p.

12. Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv real'nogo sektoru ekonomiky v umovakh vartisno-oriyentovanoho upravlinnya : monohrafiya / S.V. Filippova, L.O. Voloshchuk, S.O. Cherkasova / za zah. red. S. V. Filippovoyi [Economic security and stability of agricultural enterprises: monograph]. (2015). Odessa : FOP Bondarenko M. O., 196 p.